

Upute za korištenje rodno osjetljive terminologije u govoru i pismu

Uvod

Komunikacija je moćan alat. Njome se oblikuju naši stavovi, poimanja i ponašanje te odražava svijet u kojem živimo i radimo. Naime, ne uzmemo li u obzir pretpostavke koje utječu na jezik koji upotrebljavamo, komunikacija može uzrokovati diskriminaciju. Jezik se uvijek mijenja: riječi se razvijaju, a njihova upotreba trebala bi se razvijati zajedno s njima (Glavno tajništvo Vijeća Europske unije, 2018). Prema mišljenju brojnih stručnjaka (npr. Fairclough, 2003; Stahlberg, Braun, Irmen, & Sczesny, 2007) jezik i komunikacija ključni su alati u borbi protiv seksizma te su bitni elementi u postizanju rodne ravnopravnosti. Glavno tajništvo Vijeća Europske unije (2018) naglašava da u komunikaciji ne bi trebali promicati hegemoniju muškog modela i da bi komunikacija trebala uključivati izbjegavanje seksističkih izraza te primjereno korištenje titula koje su ženske, muške ili rodno neutralne. Postoje brojne strategije koje se mogu koristiti za ispravno izražavanje rodničkih odnosa, npr. maksimalno izbjegavanje jezika koji se izravno ili neizravno odnosi samo na jedan rod¹ i osiguravanje upotrebe rodno osjetljivog i uključivog jezika u sklopu mogućnosti i u skladu s karakteristikama pojedinog jezika (Europski institut za rodnu ravnopravnost, 2024). Također, prema čl.5. i čl.6. Zakona o ravnopravnosti spolova u RH (NN 82/08) žene i muškarci moraju imati jednak status s ciljem uklanjanja svake razlike, isključenja ili ograničenja na osnovi spola. Osim toga, potreba za korištenjem rodno osjetljivog jezika u javnom prostoru naglašena je i u Nacionalnom planu za ravnopravnost spolova u RH za razdoblje do 2027. godine.

Kakav jezik koristiti u svrhu suzbijanja rodne diskriminacije?

U svrhu suzbijanja rodne diskriminacije moguće je koristiti rodno neutralan jezik i/ili rodno osjetljiv jezik. Korištenje rodno neutralnog i/ili rodno osjetljivog jezika ima za cilj obraćanje svim osobama, bez obzira na rodnu pripadnost; ukazivanje na rodne stereotipe; izbjegavanje rodno isključive komunikacije; korištenje maksimalno uključivih oblika oslovljavanja; stvaranje rodne ravnoteže i promicanje rodne jednakosti kroz jezične prakse.

Rodno neutralan jezik koji uzima u obzir ljude općenito, bez referencija na muškarce ili žene, potrebno je koristiti kad god je to moguće (npr. *Ljudi se nedovoljno zalažu za radnička prava.*).

Rodno osjetljiv jezik odnosi se na jezične konstrukcije u kojima su sve osobe, bez obzira na rodnu pripadnost, oslovljene u jeziku kao osobe jednakih vrijednosti, digniteta, integriteta i poštovanja (npr. *Poštovane učiteljice i poštovani učitelji...*).

Kako procijeniti treba li u nekom kontekstu odabrati rodno neutralan ili rodno osjetljiv jezik?

1. Hoće li spominjanje roda rasvijetliti ključne aspekte teme o kojoj se namjerava komunicirati?
Ako da, treba koristiti rodno osjetljiv jezik. Ako ne, treba koristiti rodno neutralan jezik.
2. Upućuje li se u govoru na ljude općenito ili na specifičnu skupinu?

¹ Sukladno *Pojmovniku rodne terminologije prema standardima Europske unije* (2007) u ovom dokumentu spol podrazumijeva biološke značajke koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce. Koncept roda se odnosi na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje su naučene, koje se mijenjaju s vremenom i koje imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura.

Ako se spominju ljudi općenito primjereno je koristiti rodno neutralan jezik, a rodno osjetljiv jezik ako se tematiziraju specifične skupine ljudi i kada je relevantno uključiti rodni aspekt.

Korištenje rodno osjetljivog i/ili rodno neutralnog jezika: smjernice i primjeri

- 1. Izbjegavati opću uporabu muškoga gramatičkog roda i koristiti jezične konstrukcije koju su rodno osjetljive** (npr: *Zaposlenici i zaposlenice Učiteljskog fakulteta obavezne su sudjelovati na predavanju o suzbijanju rodne diskriminacije* ili *Zaposlenici/e Učiteljskog fakulteta obavezni su sudjelovati na predavanju o suzbijanju rodne diskriminacije*). **Ako je moguće preporučljivo je koristiti zbirne imenice, npr. osoblje umjesto zaposlenici ili imenicu osobe** (npr. *Osobe izabrane u znanstveno-nastavno zvanje imaju mogućnost korištenja slobodne studijske godine*).
- 2. Kada nam je poznat spol osobe koja obavlja određenu dužnost te se na nju upućuje u tekstu, bolje je upotrijebiti oblik iz kojega je vidljiv spol te osobe** (npr: *Predsjednica Povjerenstva za sukob interesa je Ivana Perić* (umjesto *Predsjednik Povjerenstva za sukob interesa je Ivana Perić*). Ovaj oblik primjereno je upotrijebiti čak i kada ime i prezime ili samo prezime te osobe ne stoji uz njezinu dužnost.
- 3. Kod oslovljavanja je potrebno izbjegavati riječi koje ukazuju na bračni status osobe** (npr. oslovljavanje s *gospođica*) **i koristiti rodno osjetljiv jezik** (riječju *gospođa* oslovljavati ženske osobe bez obzira na njihov bračni status).
- 4. U akademskoj komunikaciji česta su oslovljavanja ili tituliranja riječima koje su u hrvatskome jeziku određene ženskim ili muškim gramatičkim rodnom (npr. kolegica, kolega). U takvim slučajevima primjenjuje se pravilo korištenja onoga jezičnog oblika koji odgovara spolu osobe kojoj se obraćamo i pravilo poštovanja preferentnog oblika obraćanja ako o tome postoji informacija** (npr. *Poštovani kolege* – ako su u pitanju dvije muške osobe i *Poštovana kolegice, poštovani kolega* – ako su u pitanju dvije osobe koje se određuju ženom i muškarcem).
- 5. Za izbjegavanje rodno diskriminirajućeg jezika moguće je koristiti posvojni pridjev umjesto genitiva** (npr. umjesto *prava radnika* koristiti *radnička prava*)
- 6. Rodno osjetljiv jezik moguće je postići i korištenjem pasivnog glagolskog oblika** (npr. umjesto *Profesori su na kraju sastanka zaključili da će sudjelovati u prosvjedu* koristiti *Na zajedničkom sastanku profesora i profesorica zaključeno je da će sudjelovati u prosvjedu*).
- 7. Kada je moguće, koristiti imperativ** (npr. umjesto *Učenici su dužni predati popunjene ankete nakon nastave* koristiti *Ispunite ankete na kraju nastave*.)
- 8. Prilikom raspisivanja natječaja za radna mjesta potrebno je koristiti rodno osjetljiv jezik** (umjesto *Traži se jedan zaposlenik za radno mjesto knjižničara* koristiti *Traži se jedna osoba za radno mjesto knjižničara/knjižničarke*).
- 9. Radi komunikacije s kolegama/icama u inozemstvu može se kod engleske inačice potpisa u e-pošti dodati zamjenički oblik kao rodni indikator oslovljavanja i komunikacije** (npr. *Borna Vrcić, PhD, Assistant Professor (she, her, hers)*).

10. Potrebno je voditi računa o komunikacijskom stilu i izbjegavati ton koji patronizira, ismijava, stereotipizira ili omalovažava bilo koju osobu (npr. umjesto *Dečki iz informatičke službe uskoro će riješiti problem* koristiti *Osobe iz informatičke službe uskoro će riješiti problem*).

11. Kod donošenja pravilnika i sličnih akata potrebno je u općim odredbama naznačiti da se izrazi korišteni u pravilniku ili u drugom službenom dokumentu koji imaju rodno značenje koriste neutralno i odnose jednako na muški i ženski rod.

Korišteni izvori

Borić, R. (ur.). (2007). *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH. Preuzeto 4. ožujka 2024. s mrežne stranice: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/Publikacija_Pojmovnik%20rodne%20terminologije%20prema%20standardima%20Europske%20unije.pdf

Europski institut za rodnu ravnopravnost (2024). Gender-sensitive communication. Preuzeto 4. ožujka 2024. s mrežne stranice: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20193925_mh0119609enn_pdf.pdf

Europski parlament (2018). Rodno neutralan jezik u Europskom parlamentu. Preuzeto 4. ožujka 2024. s mrežne stranice: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187100/GNL_Guidelines_HR-original.pdf

Fairclough, N. (2003). Political correctness: the politics of culture and language. *Discourse Society*, 14, 17–28. Preuzeto 4. ožujka 2024. s mrežne stranice: <https://www.jstor.org/stable/42888547>

Glavno tajništvo Vijeća Europske unije (2018). *Uključiva komunikacija u GTV-u*. Brussel: Ured za publikacije Europske unije. Preuzeto 4. ožujka 2024. s mrežne stranice: https://www.consilium.europa.eu/media/54282/2021_058_accessibility-inclusive-communication-in-the-gsc_hr_acces.pdf

Hrvatski sabor (2017). Zakon o ravnopravnosti spolova (pročišćeni tekst, Narodne novine 82/08, 69/17). Preuzeto 4. ožujka 2024. s mrežne stranice: <https://www.zakon.hr/z/388/Zakon-o-ravnopravnosti-spolova>

Stahlberg, D., Braun, F., Irmen, L. i Sczesny, S. (2007). Representations of the sexes in language. U K. Fiedler (Ur.), *Social communication* (pp. 163-187). New York: Psychology Press.

Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske (2015). Uvođenje rodno osjetljivog jezika u službenu uporabu. Preuzeto 4. ožujka 2024. s mrežne stranice: <https://arhiva.prs.hr/index.php/odluke-prs/prema-osnovidiskriminacije/spol/1821-uvodenje-rodno-osjetljivog-jezika-usluzbenu-uporabu>

Vijeće za rodnu ravnopravnost Sveučilišta u Rijeci (2022). Smjernice o rodno uključivoj komunikaciji: *Uporaba rodno osjetljiva jezika na Sveučilištu u Rijeci*. Preuzeto 4. ožujka 2024. s mrežne stranice:

[https://uniri.hr/wp-](https://uniri.hr/wp-content/uploads/2022/11/UNIRI_Smjernice_o_rodno_ukljucivoj_komunikaciji.pdf)

[content/uploads/2022/11/UNIRI_Smjernice_o_rodno_ukljucivoj_komunikaciji.pdf](https://uniri.hr/wp-content/uploads/2022/11/UNIRI_Smjernice_o_rodno_ukljucivoj_komunikaciji.pdf)

Vlada Republike Hrvatske (2023). Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine. Preuzeto 4. ožujka 2024. s mrežne stranice:

<https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/NPRS%202027%20APRS%202024/Nacionalni%20plan%20za%20ravnopravnost%20spolova,%20za%20razdoblje%20do%202027..pdf>